VALENTIN ROMAN

FENOMENALIZĂRI ALE OMONIMIEI ŞI AMBIGUITĂȚII SINTACTICE (II)[1]

B. LA NIVEL INTERPROPOZIȚIONAL

1. Propoziții subordonate omonime

Omonimia sintactică se manifestă şi la nivelul frastic, însă există puține studii de specialitate în lingvistica noastră care să o abordeze (printre puținele: Hodiş 1970, p. 44–47 şi Hoarță Cărăuşu 2005, p. 50–52).

Astfel, se pot distinge următoarele tipuri de ambiguitate la nivelul propozițiilor subordonate:

(a) Propoziții ambigue subordonate unei propoziții principale:

(1) ***Când venii**, el plecă.*

Propoziția subordonată *când venii* poate admite două interpretări: circumstanțială temporală, dacă arată timpul când se petrece acțiunea, şi circumstanțială cauzală, dacă arată motivul acțiunii exprimate de verbul *plecă*.

(2) *Ne-ar lovi **dacă am spune adevărul**.*

Propoziția subordonată *dacă am spune adevărul* admite tot două soluții: cauzală şi condițională. Interpretarea condițională este reliefată de faptul că predicatul celei de-a doua propoziții este la modul condițional-optativ.

(3) *Voi şti **când vei veni*** (Hodiş 1970, p. 28).

Propoziția subordonată *când vei veni* admite două interpretări: completivă directă şi circumstanțială temporală.

Analizând această propoziție, Viorel Hodiş (*ibidem*) consideră că omonimia sintactică îşi are originea în raportul tranzitivitate absolută – tranzitivitate relativă: *Subordonata **când vei veni** poate fi receptată de interlocutor, cu egale şanse, fie completivă directă, când verbul regent e analizat drept tranzitiv relativ, fie circumstanțială temporală, grație analizei (tot atât de posibile) a aceluiaşi verb regent ca tranzitiv absolut*.

În ceea ce ne priveşte, considerăm că există verbe tranzitive şi intranzitive (nu tranzitive absolute şi tranzitive relative), iar *valența unui verb tranzitiv trebuie*

[1] Pentru partea I, vezi „Dacoromania", serie nouă, XVII, 2012, nr. 1, Cluj-Napoca, p. 68–80.

DACOROMANIA, serie nouă, XVIII, 2013, nr. 2, Cluj-Napoca, p. 132–137

BDD-A1718 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:52:52 UTC)

completată în mod obligatoriu, nu facultativ (Hoarță Cărăuşu 2005, p. 44). Credem că, în exemplul de mai sus, dubla interpretare semantico-sintactică este posibilă din raţiuni prozodice; variaţia de intonaţie este cea care permite acest lucru. Inserând în regentă adverbul corelativ *atunci*, subordonata va avea o singură interpretare: circumstanţială de timp.

Luminiţa Hoarță Cărăuşu (2005, p. 45) apreciază că „fraza în discuţie are două interpretări sintactice numai dacă avem în vedere faptul că *structura de suprafaţă* ***Voi şti când vei veni*** conţine structura de adâncime ***Voi şti asta când vei veni***. În acest caz, propoziţia ***când vei veni*** poate fi fie circumstanţială temporală a acţiunii exprimate de verbul *a şti*, fie apozitivă, explicând antecedentul *asta*".

(4) *Putem* ***să ne ducem****, că n-are să ne omoare* (*ibidem*).

Propoziţia subordonată *să ne ducem* poate fi analizată ca o completivă directă, cu regent verbul tranzitiv *putem*, şi apozitivă, dacă vom considera că structura de suprafaţă dată conţine structura de adâncime: ***Asta*** *putem să ne ducem.* (unde apozitiva explică antecedentul *asta*) (vezi *ibidem*, p. 46).

(5) *Părea* ***că a învăţat****.*

Propoziţia subordonată *că a învăţat* admite două interpretări: subiectivă – *Se părea* ***că a învăţat***. şi predicativă – *El/ea părea* ***că a învăţat***.

(b) Propoziţii ambigue subordonate unei propoziţii subordonate:

Ar veni să ne lovească ***dacă am spune adevărul****.*

Fraza poate conţine următoarea schemă sintactică: principală + finală + condiţională/cauzală.

După numărul propoziţiilor ambigue din frază, se pot distinge (*ibidem*, p. 51):

(a) fraze care conţin o singură propoziţie ambiguă (vezi frazele de mai sus);

(b) fraze care conţin două sau mai multe propoziţii ambigue.

Tu să şezi la grajd, nedeslipit, şi să îngrijeşti de calul meu ca de ochii din cap, că ***de-oi veni pe-acolo*** *şi* ***de n-oi găsi trebile făcute după plac****, vai de pielea ta are să fie*[2].

Propoziţiile subordonate introduse prin *de* şi aflate în raport de coordonare copulativă admit două interpretări: condiţională şi temporală.

Despre omonimie sintactică se poate vorbi şi în cazul propoziţiilor subordonate introduse prin pro-adverbe/adverbe relative[3], având ca regent un verb impersonal sau o expresie verbală impersonală. În fraza: *E bine* ***când înveţi***, subordonata poate fi interpretată ca subiectivă sau ca temporală. Maria Vulişici

[2] Exemplu preluat din Draşoveanu, Dumitraşcu, Zdrenghea 1966, p. 83.

[3] În legătură cu noţiunile *pro-adverb* şi *pro-adjectiv*, vezi M. Vulişici Alexandrescu, articolele citate în bibliografie.

BDD-A1718 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:52:52 UTC)

Alexandrescu (1995, p. 64) propune ca mijloc de dezambiguizare posibilitatea inserării în regentă a unui corelativ adverbial: *E bine* ***atunci/Atunci*** *e bine* ***când înveți***. Aici, propoziția subordonată nu poate fi decât temporală.

Pe lângă acest procedeu al inserției lexematice, Maria Petrescu (2003, p. 248) aduce şi alte argumente pentru considerarea propozițiilor de acest fel ca fiind circumstanțiale:

(a) semantismul jonctivului, care impune felul subordonatei: *E bine* ***cum scrii***. – CM; *E bine* ***când înveți***. – CT; *E bine* ***unde locuieşti***. – CL; *Îi place* ***unde locuieşti***. – CL;

(b) posibilitatea inserării subiectivei: *E bine* [să renovezi] ***unde locuieşti***.

Contragerea, frecvent întâlnită în practica analizei şcolare, nu poate fi considerată un mijloc de dezambiguizare: *E bine* ***cum scrii*** – (a) *E bine* ***aşa*** – CM şi (b) *E bine* ***asta*** – SB.

Suntem de părere că, în situații de acest tip, cel mai util mijloc de dezambiguizare este contextul lingvistic şi extralingvistic, coroborat cu morfemele suprasegmentale (intonația, pauza şi accentul frastic). Un enunț admite mai multe interpretări numai dacă îl desprindem din contextul său lingvistic, necunoscându-l nici pe cel extralingvistic. Deşi o anumită secvență se constituie în ambiguitate sintactică în planul comunicării orale, aceasta se dezambiguizează prin apelul la mijloacele mai sus enunțate.

O intonație ascendentă a subordonatei şi accentul frastic pe pro-adverbele/ adverbele relative (*unde*, *când*, *cum*), devenite, în unele situații, conjuncții subordonatoare, întrucât au suferit un proces de desemantizare, potențează valoarea circumstanțială, iar intonația descendentă evidențiază valoarea de propoziție subiectivă.

Astfel, unele dintre propozițiile ambigue se pot dezambiguiza prin apelul la elementele prozodice (mai ales intonația), prin configurarea unui context extralingvistic mai larg, iar altele admit, pur şi simplu, două interpretări semantico-sintactice:

> [***Dacă*** *se întâmplă ceva*[1]] [***de care*** *tu să nu iei cunoştință*[2]] / *e*[3] / [***ca şi cum*** *n-ar exista*[4].] (*apud* Dragomirescu 1975, p. 103).
>
> Soluții: – 1. SB, 2. AT, 3. PP, 4. PR; – 1. CȚ, 2. AT, 3. PP, 4. CM comparativă condițională

[*Şi* ***dacă*** *ramuri bat în geam*[1]]
Şi [√[dacă] *se cutremur plopii*[2]]
/ *E*[3] / [***ca*** *în minte* ***să*** *te am*[4]]
Şi-[√[ca] *ncet* ***să*** *te apropii.*[5]][4]

[4] Exemplu comentat în Dumitraşcu 1968.

BDD-A1718 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:52:52 UTC)

Soluţii: – 1. SB, 2. SB, 3. PP, 4. CS, 5. CS; – 1. SB, 2. SB, 3. PP, 4. PR, 5. PR[5]; – 1. CŢ, 2. CŢ, 3. PP, 4. SB, 5. SB[6].

De cele mai multe ori, propoziţiile subordonate circumstanţiale sunt cele care cumulează mai multe valori semantico-sintactice. Acest lucru se întâmplă, pe de o parte, datorită plurifuncţionalităţii unor conjuncţii subordonatoare, iar, pe de altă parte, datorită eterogenităţii semantico-sintactice a pro-adverbelor (în special, *unde*, *când*, *cum*). Ca urmare a acestui fapt, aceeaşi conjuncţie subordonatoare şi acelaşi adverb relativ pot introduce subordonate diferite. Dacă subordonatele necircumstanţiale se deosebesc prin termenul regent, subordonatele circumstanţiale se deosebesc prin sensul relaţional purtat de relatem. (Draşoveanu 1997, p. 21 şi urm.) „La aceste subordonate natura elementului regent contează mai puţin, de aceea după aceeaşi regentă pot apărea subordonate foarte diferite, deosebite prin elementul introductiv” (GLR 1966, vol. II, p. 258):

Vin ***unde vrei*** (circumstanţială temporală);

Vin ***când vrei*** (circumstanţială temporală);

Vin ***pentru că îmi ceri*** (circumstanţială cauzală);

Vin ***ca să vorbim*** (circumstanţială finală);

Vin ***dacă mă rogi*** (circumstanţială condiţională);

Vin, ***deşi nu m-ai rugat*** (circumstanţială concesivă);

Vin ***după cum îmi ceri*** (circumstanţială modală).

Relevante pentru problematica noastră sunt acele subordonate circumstanţiale care, deşi au acelaşi relatem, permit mai multe interpretări semantico-sintactice.

În GLR 1966, p. 391–420 se rezervă un capitol intitulat *Principalele conjuncţii ale limbii române*, în care se prezintă, detaliat, conjuncţiile coordonatoare şi subordonatoare, dar mai ales tipurile de propoziţii pe care le pot lega acestea. Un capitol asemănător, intitulat *Valori contextuale*, găsim şi în GALR 2005, vol. I, p. 641–643, 647–651. Ambele tratate vorbesc despre *conjuncţii subordonatoare specializate*, care introduc numai un anumit tip de subordonate (*fiindcă*, *deoarece*, *încât* etc.), şi *conjuncţii subordonatoare nespecializate*, universale, care pot introduce subordonate diferite, purtătoare ale unor valori semantice mai variate (*că*, *să*, *dacă*, *de*).

În aceeaşi clasă a conjuncţiilor, provenite din alte părţi de vorbire, sunt introduse, de către cele două lucrări, şi pro-adverbele relative *unde*, *când*, *cum*, *cât*. „Unele adverbe îşi pierd sensul originar când sunt folosite ca elemente de legătură. În această situaţie, funcţiunea de complement circumstanţial trece pe plan secundar” (GLR 1966, p. 319: *Lucrează* ***cum poate*** (circumstanţială modală – „cum modal”), ***Cum a ajuns****, s-a culcat* (circumstanţială temporală – „cum temporal”),

[5] Interpretare propusă de D. D. Draşoveanu, în Draşoveanu, Dumitraşcu, Zdrenghea 1966, p. 46–47.
[6] Interpretare propusă de Alexandru Steer (1999).

BDD-A1718 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:52:52 UTC)

***Cum nu a învățat**, a luat notă mică* (circumstanțială cauzală – „cum cauzal"). În ultimele două enunțuri, adverbul relativ a suferit un proces de desemantizare, dobândind statut de conjuncție subordonatoare. ***Cum ar fi**, tot trebuie să îl respecți* (circumstanțială concesivă) etc.

În unele lucrări de specialitate[7], valorile semantico-sintactice pe care le pot avea diferitele propoziții subordonate circumstanțiale sunt interpretate ca fiind *nuanțe.* În ceea ce ne privește, considerăm că aceste nuanțe sunt, de fapt, fenomenalizări ale omonimiei şi ambiguității sintactice. Iată câteva exemple (*apud* Goian 1992):

> ***Pe când tu te distrai**, eu munceam* (circumstanțială de timp cu nuanță opozițională);
>
> *A ajuns **odată cu cine plecase înainte*** (circumstanțială de timp cu nuanță sociativă);
>
> *Sunt fericită acum, **cu cât nu mă aşteptam la asta*** (circumstanțială de mod cu nuanță cauzală).

*

Obiectivele lucrării noastre au fost, pe de o parte, unele teoretice, iar, pe de altă parte, descriptive şi explicative. Inventarierea şi examinarea diverselor tipuri de ambiguitate obligă la judecarea cu atenție a oricărei construcții, atât în comunicarea orală, cât şi în cea scrisă.

Prin cele enunțate pe parcursul lucrării, suntem convinşi că omonimia sintactică, deşi o problemă de sintaxă, ar trebui studiată în relație cu fonetica, semantica, morfologia, pragmatica şi stilistica, în temeiul interdependenței dintre compartimentele limbii.

Totodată, drept consecință a acestei interdependențe, considerăm că descrierea sintaxei oricărei limbi ar trebui să aibă în vedere un capitol intitulat *Omonimia şi ambiguitatea sintactică.*

BIBLIOGRAFIE

Dragomirescu 1975 = Gh. N. Dragomirescu, *Mică enciclopedie a figurilor de stil*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică.

Draşoveanu 1997 = D.D. Draşoveanu, *Teze şi antiteze în sintaxa limbii române*, Cluj-Napoca, Editura Clusium.

Draşoveanu, Dumitraşcu, Zdrenghea 1966 = D. D. Draşoveanu, P. Dumitraşcu, M. Zdrenghea, *Analize gramaticale şi stilistice*, Bucureşti, Editura Ştiințifică.

Dumitraşcu 1968 = P. Dumitraşcu, *Analiza stilistică a poeziei lui M. Eminescu „Şi dacă..."*, în StUBB, series Philologia, fasc. 1, p. 39–46.

GLR 1966 = *Gramatica limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R.

GALR 2005 = *Gramatica limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Goian 1992 = Maria Emilia Goian, *Limba română*. *Probleme de sintaxă*, Bucureşti, Editura Recif.

[7] Goian 1992; GLR 1966 ş.a.

BDD-A1718 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:52:52 UTC)

Hoarţă Cărăuşu 2005 = Luminiţa Hoarţă Cărăuşu, *Limba şi literatura română. Curs de sintaxă a limbii române: sinonimia şi omonimia sintactică*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza".
Hodiş 1970 = Viorel Hodiş, *Propoziţii subordonate omonime*, în CL, XIX, nr. 1, p. 27–30.
Neamţu 2007 = G.G. Neamţu, *Teoria şi practica analizei gramaticale. Distincţii şi... distincţii*. Ediţia a II-a, Piteşti, Editura Paralela 45.
Petrescu 2003 = Maria Petrescu, *Subiective sau circumstanţiale subordonate introduse prin **dacă**, **unde**, **când***, în „Annales Universitatis Apulensis", series Philologica, IV, nr. 1, p. 237–243.
Steer 1999 = Alexandru Steer, *„Şi dacă ramuri bat în geam...". Un „**şi** iterativum"*, în „Adevărul literar şi artistic", 2 martie, p. 8–9.
Vulişici Alexandrescu 1995 = Maria Vulişici Alexandrescu, *Sintaxa limbii române*, Oradea, Imprimeria de Vest.
Vulişici Alexandrescu 1997–2000 = Maria Vulişici Alexandrescu, *Numele predicativ exprimat prin adverb*, în „Analele Universităţii din Oradea", Filologie, IV, p. 5–14.
Vulişici Alexandrescu 2001 = Maria Vulişici Alexandrescu, *O posibilă valoare morfologică a lui „cum"*, în „Analele Universităţii din Oradea". Volum omagial, I, p. 471–473.
Vulişici Alexandrescu 2001 = Maria Vulişici Alexandrescu, *CUM – conectiv interpropoziţional*, în „Analele Universităţii din Oradea", Limba şi literatura română, I, p. 156–163.

ASPECTS OF SYNTACTICAL HOMONYMY AND AMBIGUITY (II)
(Abstract)

In this article we discuss about some situations of syntactical ambiguity: the Subjective Genitive versus Objective Genitive, the ambiguity of the Gerund, the syntactical ambiguity generated by interpreting the Gerundial Predicative Adjunct, the ambiguity of the Participle, the Genitive Nominal Attribute versus the Dative Indirect Object, the Dative Pronominal Attribute versus the Dative Indirect Object, the homonymous subordinate clauses.

Cuvinte-cheie: *omonimie sintactică*, *ambiguitate*, *dezambiguizare*, *competenţă lingvistică*, *GTG*, *structură de suprafaţă*, *structură de adâncime.*
Keywords: *syntactical homonymy*, *ambiguity*, *disambiguation*, *linguistic competence*, *GTG*, *surface structure*, *deep structure.*

Universitatea „Babeş-Bolyai"
Facultatea de Litere
Cluj-Napoca, str. Horea, 31
valentin.roman31@yahoo.com

BDD-A1718 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:52:52 UTC)